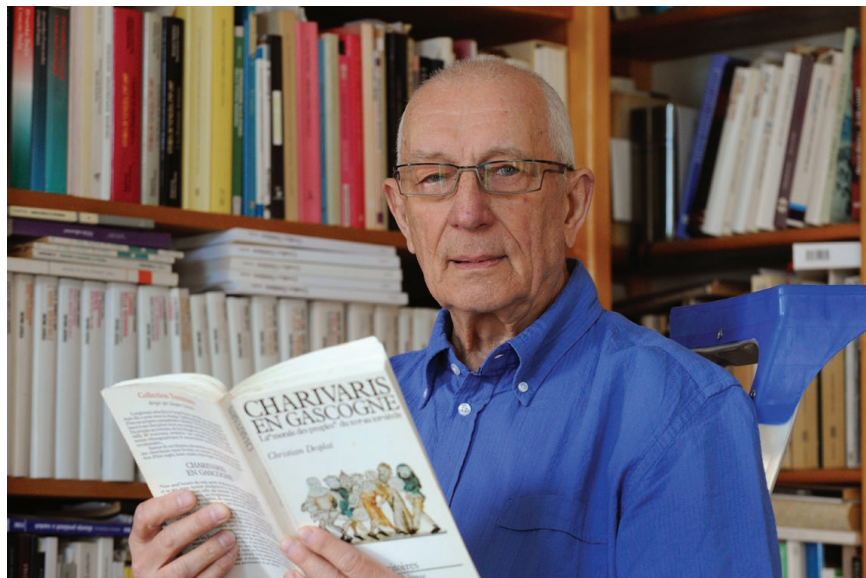

Adrian Filčić

diplomski studij povijesti, istraživački smjer: Ranonovovjekovna povijesti
Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Miroslav Bertoša (1938. – 2023.)

(Fotografija: <https://www.istrapedia.hr/hr/natuknice/1626/bertosa-miroslav>)

Povjesničar, diplomat i kolumnist, prof. dr. sc. Miroslav Bertoša napustio nas je 24. kolovoza 2023. godine u 86. godini života. Rodio se 17. svibnja 1938. godine u Beogradu, kao sin istarskog emigranta Ivana Bertoše. Baveći se poviješću i sadašnjošću svoje Istre napisao je 21 knjigu i preko 1000 članaka, radova i drugih bibliografskih jedinica. Vrijedi istaknuti barem neke naslove: *Istarsko vrijeme prošlo* (1978.), *Zlikovci i prognanici* (1989.), *Istra: doba Venecije* (1995.), *Istra, Jadran i Sredozemlje* (2003.) te *Kruh, mašta & mast* (2007.). Njegova posljednja knjiga *Trošenje života. Gdje li je život što ga izgubih živjeti?* (2023.) predstavljena je čitalačkoj publici nedugo nakon njegove smrti na pulskom festivalu knjiga i autora *Sa(n)jam knjige u Istri*, čiji je bio pokretač i dugogodišnji suorganizator. Istra i Pula će osim festivala sigurno dobro pamtiti njegovu ulogu u pokretanju studija povijesti na Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, gdje je oblikovao nove generacije povjesničara. Njegov rad bio je cijenjen unutar struke što potvrđuju članstva u institucijama kao što su *Société de Demographie historique* u Parizu, *Società italiana di demografia storica* u Bolonji/Firenci, *Zgodovinsko društvo za južno Primorsko* u Kopru, *Povijesno društvo Istre*, *Matica hrvatska* i *HAZU*. Radovi koje je pisao tijekom karijere

Miroslav Bertoša (1938. – 2023.)

nisu bili namijenjeni samo stručnoj javnosti, već i svim sugrađanima koji su tragali za fragmentima istarske povijesti. U tom se korpusu tekstova posebice ističu novinske kolumne Glasa Istre pod nazivom *Domišljanje Istre: između povijesnog i fikcijskog te Početak tisućljeća: Dijalozi i solilokviji* u kojima je kroz 588 nastavaka u više od deset godina Bertoša obrađivao povijesne, političke i kulturne teme.

Tijekom karijere Miroslav Bertoša pisao je o ranonovovjekovnoj povijesti Istre dotičući se mnogih tema iz područja ekonomske, kulturne i vojne historije, historijske demografije, mikrohistorije te drugih povijesnih subdisciplina. Iako je lokalna povijest bila njegov primarni interes, zahvaljujući korištenju povijesne komparacije, istarske je lokalne prilike uklopio u širi povijesni okvir onovremene Europe. O Bertošinoj istraživačkoj i spisateljskoj svestranosti možda najbolje svjedoče knjige *Istarsko vrijeme prošlo* (1978.) i *Izazovi povijesnog zanata: lokalna povijest i sveopći modeli* (2002.). Riječ je o zbirkama eseja koji pokazuju svu širinu Bertošinih znanstvenih interesa. No, kako je došlo do toga i koje je uzore prof. Bertoša slijedio u svome znanstveno-istraživačkom radu?

Uz ime Miroslava Bertoše često se spominje francuska škola *Annales* zbog čega sam se odlučio za jedan malo drugačiji pristup u prikazivanju njegove povjesničarske karijere. Možemo pretpostaviti da bi prof. Bertoša na ovom mjestu odmah ustao i rekao nešto u stilu: „Ne smatram se ‘predstavnikom’ ni ‘sljedbenikom’ francuskih analista, ‘škole *Annales*’ i ‘nove povijesti’, no bio sam i ostao pozorni čitatelj njezine historiografske interdisciplinarne i multidisciplinarne produkcije. Nisam nikada robovao nijednome modelu, niti sam slijepo slijedio ijednu školu.“¹

Iz tog razloga ovdje ću krenuti drugim putem. Postavit ću pitanja na koja ću odgovoriti riječima prof. Bertoše kako bih posvjedočio o njegovim interesima i razmišljanjima o povijesnoj znanosti te pristupima pisanju povijesti. Stoga sam u pomoć pozvao knjigu Marca Blocha *Apologija historije ili zanat povjesničara*. Svi se mi u nekoj fazi povjesničarskog obrazovanja i oblikovanja suočavamo s pitanjima teorijske i metodološke naravi koje nam postavljaju profesori i/ili starije kolege. Stoga bi bilo zanimljivo povjesničara kojeg se povezuje sa školom *Annales*, ali koji se od nje uvijek javno distancirao, ocijeniti kroz prizmu jednog od njezinih utemeljitelja – Marca Blocha. Kako bih to učinio, u nastavku ću pokušati zauzeti ulogu posrednika koji će, s utemeljenjem u spomenutom Blochovu djelu, Bertoši postaviti pitanja i na njih potražiti odgovore unutar korica njegove knjige *Izazovi povijesnog zanata: lokalna povijest i sveopći modeli*.

Pitanja što je povijest, a što zanat povjesničara nije samo ono što nas roditelji pitaju kad odlučimo upisati studij povijesti, već je riječ o pitanjima koja bi istovremeno trebala definirati i našu struku i predmet našeg istraživanja. Evo kako bi na ta pitanja odgovorio etablirani povjesničar poput Miroslava Bertoše. On je smatrao da povijest nije samo prošlo vrijeme koje se dogodilo i ostalo zarobljeno u prošlosti, već je to alat kojim se iz sadašnjosti

¹ Miroslav Bertoša, *Izazovi povijesnog zanata: Lokalna povijest i sveopći modeli* (Zagreb: Antibarbarus, 2002), 9.

pristupa prošlim vremenima. Ovisno o vrsti pitanja i ovisno o osobi koja bi ga postavila, odgovor bi mogao biti različit. Svoje odgovore na ta pitanja Bertoša nije držao u ormarima struke, već je smatrao da ih treba podastrijeti javnosti pišući kolumne u kojima je pomoću znanja o prošlosti objašnjavao sadašnjost. S istim ciljem, ali u drugačijem obliku, Bertoša je djelovao i kao diplomat nastojeći približiti dvije susjedne države. Taj njegov praktični angažman ne samo da daje odgovor na pitanje što je zanat povjesničara, već mi se čini da je Bertoša tako slijedio Blochov savjet da povjesničar ne smije biti samo „korisni antikvar“.

Jednako tako Bloch opetovano šalje poziv povjesničarima da se vrate starim istraživanjima i istraživačkim pitanjima. To znači da se istim izvorima treba pristupiti drugačije, da ih se pokuša reevaluirati i osvijetliti iz drugog ugla te tako potražiti nove odgovore ili preispitati jesu li stara pitanja bila ispravno postavljena. Na isti način postupao je i Miroslav Bertoša. On je nerijetko pristupao temama koje su već više puta bile obrađivane tvrdeći da je „postavljanje novih i ponovno vraćanje na stara pitanja u doba promjena i tranzicija i uvijek novi odgovori do kojih dolaze novi naraštaji, rutinska povijesna konstanta.“² Nove odgovore na stara pitanja Bertoša je tražio primjenjujući kvantitativne metode pri istraživanju matica krštenih, vjenčanih i umrlih, proučavajući promjene klime i srednjovjekovnih mentaliteta ili izlazeći iz lokalnih okvira uporabom komparativnih metoda.

Međutim, nisu li nove metode baš ono za što se zalagao Bloch? Nova povijest koju su inaugurirali francuski analisti oslanja se na metode i spoznaje srodnih društvenih, humanističkih, ali i prirodnih znanosti. Knjiga *Izazovi povijesnog zanata* predstavlja ogledni primjer takvog Bertošinog pristupa. Unutar njezinih korica nalazi se članak *Treći jahač apokalipse* u kojem Bertoša istražuje povijest gladi i bolesti s osloncem na medicinsku znanost ispitujući uzroke i posljedice bolesti ili pak definirajući pojmove okultne i očigledne gladi. U članku *Dies Illa: Thanatos kao literarna i vizualna predstava* Bertoša se pak oslanja na povijest umjetnosti kako bi objasnio važnost i značenje makabrističkih elemenata istarskog crkvenog slikarstva. Članci o etnologiji i demografiji koji se nalaze unutar cjeline *U ozračju 'nove povijesti'* doimaju se kao programski uvodnici u kojima je Bertoša domaću javnost upoznao s novim pitanjima i kretanjima u europskoj i svjetskoj historiografiji i nastojao ih popularizirati u domaćoj znanstvenoj zajednici. Treba spomenuti i Bertošino promicanje kvantitativne historije i arhivskog rada u čemu je očito jako uživao. Sam je za sebe rekao da je „radni povjesničar“ koji uvijek iznova odlazi u arhive u avanturu istraživanja zaboravljenog života koji se nalazi u prašini, raspadanju i vlazi.³ Istovremeno je bio svjestan da neprestano treba imati na umu živog čovjeka u vremenu i prostoru,⁴ jer „...povijest ljudi nije moguće pretvoriti u brojčane izračune.“⁵ Ipak, u njegovim je radovima moguće naći i

² Bertoša, *Izazovi povijesnog zanata*, 7.

³ Ibid., 291.

⁴ Ibid., 331.

⁵ Ibid., 330.

veliku količinu brojčanih podataka i tablica kojima bi prekrivao cijele stranice da bi čitatelju prezentirao i pojasnio rezultate vlastitih istraživanja.

Ono od čega se nikad nije trudio distancirati, ono što nikad nije zanjekao jest njegova spisateljska vještina. Za Marcha Blocha poetičnost je bila važna značajka povijesne struke koja ne umanjuje znanstvenu vrijednost podataka.⁶ Čini mi se da je taj naputak Bertoša pomno slijedio jer se njegovi tekstovi čitaju s užitkom i lakoćom. Čitajući o povijesti Istre osjećam kako me Bertoša uvodi u svoj Mediteran u malom i podastire mi dokaze o malom ledenom dobu, pokazuje mi vrijednosti trgovine žitom te prikazuje različite načine života obalnih i planinskih predjela. Kada poželi pričati o važnim osobama iz istarske povijesti on iz arhiva punih prašine i vlage, poput mađioničara iz šešira, izvlači istarskog Menocchia koji čeka u „vodnjanskom mikrokozmosu“. Bertoša je čitatelju nesumnjivo vrlo uspješno, jasno i razumljivo predočio plodove svojih istraživanja društvenih, ekonomskih, medicinskih, vjerskih i klimatoloških tema s područja istarskog mikrokozmosa.

Posljednja knjiga *Trošenje života. Gdje li je život što ga izgubih živěći?* sugerira da je Blochov „učenik“ Bertoša vrlo ozbiljno shvatio učiteljevu sugestiju da bi povjesničar na kraju života trebao položiti račune. Nije li to krunski dokaz da nam se čitavog života rugao tvrdeći „nisam analist“?

⁶ Bloch, *Apologija historije ili zanat povjesničara* (Zagreb: Srednja Europa, 2008), 38.

Pro Tempore

ČASOPIS STUDENATA POVIJESTI BROJ 19 2024.

Pro Tempore

Časopis studenata povijesti,
godina XIX, broj 19, 2024.

Glavna i odgovorna urednica
Tijana Vokal

Zamjenica glavne urednice
Ivana Đorđić

Uredništvo
Filip Bačurin
Marija Bišćan
Ivan Ćorić
Ivana Đorđić
Adrian Filčić
Ivan Mrnarević
Marko Perišić
Ruben Prstec
Matija Pudić
Tijana Vokal

Urednici pripravnici
Klara Miholić
Ivan Moškatego
Patrik Smolak

Redakcija
Filip Bačurin
Marija Bišćan
Ivan Ćorić
Ivana Đorđić
Adrian Filčić
Klara Miholić
Ivan Moškatego
Ivan Mrnarević
Marko Perišić
Patrik Smolak
Ruben Prstec
Matija Pudić
Tijana Vokal

Tajnik Uredništva
Adrian Filčić

Recenzenti
dr. sc. Damir Agičić
dr. sc. Zrinka Blažević
dr. sc. Inga Vilogorac Brčić
dr. sc. Aleksandra Golubović
dr. sc. Branimir Janković
dr. sc. Filip Šimetin Šegvić
dr. sc. Ivica Šute
dr. sc. Nikola Tomašegović

Lektura za hrvatski jezik
Lorenia Jantolek
Martina Prosen
Lucija Rak
Josipa Skenderović
Gabrijela Soldan
Jakov Zidarić

Lektura za engleski jezik
Anamarija Brusić

Oblikovanje
Boris Bui, FF press

Izdavač
Odsjek za povijest Filozofskog
fakulteta Sveučilišta u Zagrebu

Tisak
Studio Moderna d.o.o., Zagreb

Naklada
Tiskano u 100 primjeraka.

ISSN: 1334-8302

Tvrdnje i mišljenja u objavljenim radovima izražavaju isključivo stavove i mišljenja autora i ne predstavljaju nužno stavove i mišljenja uredništva i izdavača.

Izdavanje ovog časopisa financirano je novcem dobivenim na natječaju za studentske projekte Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu te sredstvima koja je ustupio Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.

Redakcija časopisa Pro tempore iskreno zahvaljuje Odsjeku na financijskoj podršci.

Časopis se ne naplaćuje.

Adresa uredništva

Odsjek za povijest
(za: Uredništvo Pro tempore)
Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Ivana Lučića 3, 10 000 Zagreb

Kontakt

casopis.protempore@gmail.com

Web-stranica

<https://protempore.ffzg.unizg.hr/>